

DE BRABANTS-LUIKSE GRENS OP MONETAIR GEBIED (15DE-18DE EEUW)

Wij zouden hier willen nagaan in welke mate de grens tussen de Bourgondische-Habsburgse territoria en het prinsbisdom Luik invloed had op de muntcirculatie (1).

1. DE BOURGONDISCHE PERIODE

De Engelse muntspecialist P. Spufford beweert dat op kwantitatief gebied de Bourgondische zilvermunt buiten de Bourgondische staten niet erg veel in de muntomloop vertegenwoordigd was (2). Nochtans kan uit de studie van de vondsten gedaan in het vroegere Loons gebied (nu Limburg) en in het meer zuidelijk gelegen Luikse territorium de tegengestelde conclusie afgeleid worden. Zo wordt de vondst van Nerem (3) voor 42%, die van Gingelom (4) voor 60% en die van Bree (5) voor 44% samengesteld uit stukken van Bourgondische afkomst, zonder de stukken uit Frankrijk en uit de naburige gebieden, Aken, Keulen en Gulik alsook uit Friesland en Utrecht te rekenen. In het eigenlijke Luikse gebied (Jupille-sur-Meuse (6) en Horion-Hozémont) (7) doet de inheemse munt het weliswaar beter : respectievelijk 100 en 81%. De laat-15de-eeuwse schat van Andrimont (8) bevat echter dubbel zoveel Brabantse stukken als Luikse (28%) die gelijk staan met die van Vlaamse en van Hollandse herkomst, te weten elk 14%. Met andere woorden de Bourgondische munt scoort hier voor 56%.

De omgekeerde beweging van uit Luik naar het Bourgondische gebied zou op het eerste gezicht, krachtens de zogenaamde wet van Gresham, moeten bestaan hebben. In de 15de eeuw is de depreciatie van de Luikse munt immers bewezen aan de hand van een officieel onderzoek dat in Leuven plaats had op 21 december 1430 (9). Logischerwijze zou deze slechte munt over de grens in de muntomloop moeten aangetroffen worden. Al komt de Luikse griffioen er met een afwijking van 5,37% beter uit dan de kromstaart van Reckheim die met niet minder dan 37,22% zowat het rekord boekte, dan lag de goudversie van de griffioen al op 13,70% afwijking. Na de eenmaking van de Nederlanden door Filips de Goede moesten hij en zijn opvolgers de koers van de Luikse munt verlagen of ze gewoon verbieden : Filips zelf in 1459, Karel de Stoute in 1476 en Filips de Schone in 1497 (10). Foullon verhaalt in zijn "*Historia populi leodiensis*" dat in oktober 1497 de prinsbisschop Jan van Hoorn op reis te Brussel, met eigen oren op de Grote Markt aldaar hoorde afkondigen dat zijn munt in de Bourgondische landen werd verboden. Terstond pakte hij zijn koffers, zeggende "*dat hij niet kon blijven waar hij zijn kosten niet kon betalen*" (11). Al deze maatregelen hebben vanzelfsprekend de toepassing van de wet van Gresham verhinderd. Boersma en Enno van Gelder signaleren nog ca 1425 een ruime vertegenwoordiging van Luikse munt in de schat van Amsterdam (12), maar in de tweede helft van de eeuw vindt men er te Brussel (13) 2 op 200 en te Leuven (14) 1 op 805 ; ca 1500, 4 op 350 te Oostende (15), weinig te Sint-Andries bij Brugge (16) en 25 op 264 te Brussel (17).

De imitatie van Bourgondische beeldenaars (18) - o.m. de zoge-

naande vierlander - door de prinsbisschoppen vergemakkelijkte dus de export ervan maar matig omdat ze op efficiënte wijze werden bekampt. Overigens dient er op gewezen dat Filips de Schone de griffioen uit Luik als beeldenaar overnam (19).

2. DE PERIODE VANAF KAREL V

In deze periode werden de verhoudingen geenszins gewijzigd in de Loonse zone en nemen ze een ongunstige wending in de Luikse regio :

1. In de gemengde schat van Sint-Huibrechts-Lille (20) overwegen de Brabantse stukken (74%) ; terwijl er slechts 1% Luikse munten voorkomt, treffen we er een partij Gelderse aan. Nog net vóór Karel V van het Zuidnederlandse toneel verdween sloegen de Overijsselse steden - Deventer, Kampen en Zwolle - krachtens een oud keizerlijk privilege en met zijn beeltenis een stuk dat enkele jaren later te Boorseem (21) de grond in ging. De Luikse grenzen stonden dus niet alleen aan Brabantse zijde open ; ook Noordnederlandse invloed is bemerkbaar. Dat de vondst van Peer II (22) voor 48% uit Luikse munt is samengesteld tegen 35% voor de Habsburgse Nederlanden wijst niet op een belangrijke kentering in de muntcirculatie. Dergelijke uitzondering maakt geenszins de catastrofale cijfers goed geboekt in Boorseem (23) (6 tegen 71%), in Achel (24) (2 tegen 89%) en Opitter (25) (6 tegen 81%). Vooral omdat daar nog moeten aan toegevoegd worden de minder preciese doch voldoende duidelijke gegevens i.v.m. Bree II (26), waar men van slechts enkele Luikse stukken gewaagt tegenover vooral munten van Filips II's atelier. Behalve te Achel, waar Overijsselse stukken ontbreken, is zowel de produktie uit Brabant als die uit Vlaanderen, Gelre, Holland en Overijssel overal vertegenwoordigd. Doch, gelet op het belang van Antwerpen, is het Brabantse aandeel meestal belangrijker dan dat van Vlaanderen (27). Ook wanneer de Staten van Brabant in volle revolutie tegen de Spaanse vorst munt sloegen belandde er een exemplaar van in Peer. Men schreef toen 1577.

2. In de Luikse regio bedraagt het Luikse aandeel in de muntschatten maximaal 36% (Amay II) (28) ; te Haccourt overschrijdt dit zelfs de 14% niet terwijl Brabant er 23% scoort (29) ; Aubel II (30) en Luik I (31) sluiten het hekken met 5,7 en 0%.

Vanaf Albrecht en Isabella verandert er hoegenaamd niets ten goede. Integendeel. Een ware overrompeling staat het prinsbisdom in de 17de eeuw te wachten. Waren er niet Opgrimbie (32) (18%) en vooral Grote-Spouwen (32) (47%), men zou de Luikse munt in het noordelijke deel van het prinsbisdom als onbestaande kunnen beschouwen, want ze ontbreekt niet alleen in Tessengerlo (34) en Oostham (35) maar ook te Overpelt (36). Daarentegen valt opnieuw een vrij gevarieerd pakket Noordnederlandse stukken op. Geen oude, doch uit de vrijgevochten en sedert de Vrede van Munster (1648) onafhankelijke verklaarde Verenigde Provinciën. Ook Franse munten deden massaal hun intreden vanaf Lodewijk XIV, een trend die door de 18de-eeuwse documentatie wordt bevestigd. De zuiver Luikse vondsten vervolledigen dit beeld. Wordt er te Verviers (37) en Glons (38) gewag gemaakt van talrijke Luikse stukken, dan is dat evenzeer het geval voor de Zuidnederlandse,

meer in het bijzonder Brabantse. Voor Fexhe-Slins (39) en Villers-Saint-Siméon (40) beschikt men over cijfers waaruit blijkt dat ca 1621 en 1662 de Luikse munten er maar voor 9,7 en 16% tussenbeide kwamen; Brabantse daarentegen voor 72 resp. 50%. In de 18de eeuw wordt het zuidelijke deel van het prinsbisdom vanzelfsprekend eveneens met louis en écus overspoeld : Spa I (41) en Luik II (42) zelfs voor 100% ; andere voor een goed deel : Amay I (43), Corswarem (44), Aubel I (45) en Bütgenbach (46). Daar worden die aangevuld met enkele Luikse stukken (Amay I), doch meestal met Zuidnederlandse (Bütgenbach, Corswarem en Aubel I) die in La Gleize (47) zelfs 100% van de schat uitmaken. De beschrijving laat echter te wensen over, zodat de preciese herkomst niet aanwijsbaar is.

Zoals voor de Bourgondische periode loont het de moeite om even na te gaan of de Luikse munt later beter de grens over geraakte. In de 16de eeuw bestreek ze wel een groter gebied, met name Vlaanderen (48), Brabant (49), Henegouwen (50), Namen en Luxemburg (51), doch nergens bereikte ze in muntvondsten 10% van de inhoud. In de 17de eeuw slaagde ze er wel in op sommige Luxemburgse plaatsen goed door te dringen, doch vooral met koperen oorden, dus pasmunt van geringe betekenis (52). Na 1700 zijn hiervan zelfs geen voorbeelden meer bekend en blijft de Luikse munt slechts met minieme aantallen aanwezig in Brabant (53), Vlaanderen (54) en Henegouwen (55).

3. CONCLUSIE

Uit dit vluchtig overzicht blijkt enerzijds dat de prinsbisschoppelijke munt op geen noemenswaardige expansie in het Bourgondisch-Habsburgs territorium kan bogen en, anderzijds, dat zij op eigen bodem meer werd weggedruimd : eerst door de Zuidnederlandse later mede door de Franse en Noordnederlandse. Voor zover de beschrijvingen der schatten het toelaten blijkt het Brabantse aandeel daarin belangrijk te zijn. Men mag bovendien aannemen dat de minder talrijk geslagen stukken uit Vlaamse ateliers het Luikse territorium via Brabant bereikten. Via de Brabants-Luikse grens werd dus een belangrijke metaalstroom versluisd terwijl men in westelijke richting, ondanks de vaak geringere waarde van de Luikse munt, slechts van een druppelsgewijze insijpeling kan gewagen. Wij kunnen derhalve Spuffords standpunt i.v.m. de Bourgondische periode niet bijtreden. Hij onderschat de Bourgondische expansie in het Luikse die het uitgangspunt lijkt te zijn van een trend die tot het einde van het "*Ancien Regime*" wordt voortgezet. Tenslotte leidt deze korte studie tot de conclusie dat het belang van de wet van Gresham niet mag overtrokken worden (56). Ook al had Thomas Gresham, de financier van de koningin van Engeland, Elisabeth I, geen ongelijk wanneer hij haar, in 1558, schreef dat slechte munt de goede verdrijft ("*bad money drives out the good*") - uitspraak die pas in de 19de eeuw naar hem "*wet van Gresham*" werd genoemd, toch maakt onderhavig voorbeeld er een uitzondering op.

Prof. Dr. Jean BAERTEN

NOTA'S

1. Over de muntcirculatie in het algemeen in de Nederlanden verwijzen wij naar ons boek *Muntslag en -circulatie in de Nederlanden (7de - 18de eeuw)*. Noord en Zuid op de weegschaal, Brussel, 1983 (V.U.B.-uitgaven). Hierin wezen wij op de noodzaak van de detailstudies (p. 110). Onderhavige studie is er zo één. Zij zal nog moeten aangevuld worden met een gelijkaardig onderzoek over de pre-Bourgondische periode waarvoor men niet geholpen wordt door een repertorium als dat van A. VAN KEYMEULEN, *Les trésors monétaires modernes trouvés en Belgique (1434-1970)*, Brussel, 1973 (*Cercle d'études numismatiques, Travaux, 6*).
2. "...Numerically the Burgundian silver coin did not circulate so largely in the Netherlands outside the Burgundian states" (P. SPUFFORD, *Monetary problems and policies in the Burgundian Netherlands, 1433-1496*, Leiden, 1970, p. 65). Hij voegt er wel aan toen: "it nevertheless exercised a very strong influence", doch ziet die invloed slechts in "the imitative nature of many of the pieces of Liege, Gelderland ...".
3. A. PERREAU, in *Revue Belge de Numismatique (R.B.N.)*, 21, 1865, p. 361-388.
4. A. DE WITTE, in *R.B.N.*, 53, 1897, p. 469-473.
5. J. PIRLET, in *R.B.N.*, 69, 1913, p. 364-367.
6. H. FRERE, in *R.B.N.*, 115, 1969, p. 354-359.
7. CH. COCHETEUX, in *R.B.N.*, 33, 1877, p. 215-237.
8. M. de SCHAEZTEN, in *R.B.N.*, 78, 1926, p. 211-212.
9. J. MUNRO, *Wool, Cloth and Gold*, p. 212-213.
10. *Ibidem*, p. 157-158 en P. SPUFFORD, *op.cit.*, p. 124-129 alsook J. de CHESTRET de HANEFFE, *Numismatique de la principauté de Liège*, p. 219.
11. FOULLON, *Historia populi leodiensis*, II, p. 186.
12. H. ENNO van GELDER en J.S. BOERSMA, *Munten in muntvondsten*, p. 52.
13. Brussel VI bij A. VAN KEYMEULEN, *op.cit.*, p. 95 Cfr. V. TOURNEUR, in *R.B.N.*, 80, 1928, p. 123-125.
14. Leuven I bij A. VAN KEYMEULEN, *op.cit.*, p. 152-156.
15. In feite Zandvoorde bij Oostende. Cfr. A. de WITTE, in *R.B.N.*, 64, 1908, p. 254-264.
16. Cfr. *Annales de la Société archéologique de Namur*, I, 1849-50, p. 487 en *Messenger des sciences historiques ou archives des arts et de la bibliographie de Belgique*, 1850, p. 537-538.
17. Brussel II, cfr. G. CUMONT, in *R.B.N.*, 50, 1894, p. 415-419.
18. J. de CHESTRET de HANEFFE, *op.cit.*, p. 180 en 206.

19. De griffioen komt in de Luikse muntslag voor vanaf prins-bisschop Jan van Beieren (1389-1418) (*ibidem*, p. 176). Voor de eerste vermelding onder Filips de Schone zie M. HOC et H. ENNO van GELDER, *Les monnaies des Pays-Bas bourguignons et espagnols (1434-1713)*, p. 33.
20. F. BERNAYS, in *R.B.N.*, 65, 1909, p. 346-348.
21. M. HOC, in *R.B.N.*, 95, 1949, p. 139-141.
22. G. BOES, in *R.B.N.*, 88, 1936, p. 109-111.
23. Zie nr. 21.
24. Cfr. A. VAN KEYMEULEN, *op.cit.*, p. 63-64, die verwijst naar A. CLAASEN, in *Limburg*, 34, 1955, p. 128-133 en E. VANDERCAMMEN in *Maandelijks tijdschrift - Europees Genootschap voor Munt- en Penningkunde*, 10, 1960, p. 25-26 en 42.
25. R. OSTERRIETH, in *R.B.N.*, 73, 1921, p. 209.
26. V. TOURNEUR, in *R.B.N.*, 74, 1922, p. 123.
27. Over de verhouding in de muntproductie van Brabant en Vlaanderen in de 15de en 16de eeuw, zie J. BAERTEN, *Muntslag en -circulatie in de Nederlanden. Noord en Zuid op de weegschaal*, Brussel, 1983, p. 90, 96 en 110.
28. A. VAN KEYMEULEN, in *R.B.N.*, 110, 1964, p. 122-129.
29. R. MAINGUET, in *R.B.N.*, 84, 1932, p. 127-130.
30. R. BRAGARD, in *Chronique archéologique du pays de Liège*, 35, 1944, p. 28-32 en HOC, in *R.B.N.*, 92, 1940-46, p. 133.
31. *Bulletin mensuel de numismatique et d'archéologie*, I, 1881-82, p. 13.
32. A. CLAASSEN, in *Limburg*, 43, 1964, p. 249.
33. R. BORREMANS en A. VAN KEYMEULEN, in *R.B.N.*, 110, 1964, p. 129-139.
34. M. THIRION, in *R.B.N.*, 107, 1961, p. 230-234.
35. *Ancien Pays de Loos*, 5, 1901, p. 55.
36. G. BOES, in *R.B.N.*, 88, 1936, p. 108-109.
37. J. SIMONIS, in *R.B.N.*, 53, 1897, p. 476-478.
38. *Ibidem*.
39. M. GERIMONT, in *Chronique archéologique du pays de Liège*, 8, 1913, p. 73-74.
40. IDEM, in *R.B.N.*, 76, 1924, p. 100-101.
41. F. ALVIN, in *R.B.N.*, 54, 1898, p. 110.
42. *Bulletin de l'Institut archéologique liégeois*, 60, 1936, p. 327.
43. B. WIBIN, in *Chronique archéologique du pays de Liège*, 6, 1911, p. 61-63.
44. J. LALLEMAND, in *R.B.N.*, 107, 1961, p. 234-249.
45. A. de WITTE, in *R.B.N.*, 63, 1907, p. 94.

46. *Bulletin du Cercle d'Etudes Numismatiques*, 2, 1965, p. 12.
47. Krant "Le courrier du Soir", 12-13 août 1950.
48. Zie nr. 15 en 16.
49. Zie nr. 13 en 14.
50. Obourg (*R.B.N.*, 5, 1849, p. 212-213) en Châtelet II (F. ALVIN, in *R.B.N.*, 69, 1913, p. 502-504).
51. Vielsalm (B. de JONGHE, in *R.B.N.*, 1919, p. 125-126 en 1920, p. 79-80) is de enige Luxemburgse vondst voor die periode. In het Naamse zijn ze talrijker :
- Haillet : *Annales de la Soc.arch.de Namur*, 1853, p. 241-242 en 1857-58, p. 211.
 - Sint-Germain : *R.B.N.*, 5, 1849, p. 205-208 en *Annales S.A.N.*, 1, 1849-50, p. 379-380.
 - Ermeton-sur-Biert I : *A.S.A.N.*, 6, 1859-60, p. 249-250.
52. Ditmaal zijn ze hier talrijker :
- Hompré : *R.B.N.*, 85, 1933, p. 162-163.
 - My : *R.B.N.*, 72, 1920, p. 80-82.
 - Tenneville : *R.B.N.*, 104, 1958, p. 175-189.
- Vooraf in Tohogne vindt men veel Luikse munt (414 op 541 stukken), doch 409 daarvan zijn oorden (cfr. M. GERIMONT, in *R.B.N.*, 76, 1924, p. 100).
53. Brussel I : *R.B.N.*, 3, 1846, p. 438-439.
- Sint-Martens-Lennik II : *R.B.N.*, 82, 1930, p. 270-272.
 - Putre : *R.B.N.*, 73, 1921, p. 89-91.
 - Saint-Jean-Geest : *R.B.N.*, 77, 1925, p. 238-239.
54. Passendale I : *R.B.N.*, 79, 1927, p. 154-156.
55. Sint-Pieters-Kapelle (bij Edingen) : *R.B.N.*, 51, 1895, p. 450-451.
56. Over de wet van Gresham zie enkele theoretische beschouwingen en bibliografie in R. VAN LAÈRE, *Muntschatten en de wet van Gresham of een poging tot analyse van de begrippen "goed" en "slecht" in de monetaire geschiedenis*, in *Tijdschrift voor Numismatiek*, 1980, p. 180-191. p.183 neemt hij aan dat "vreemde munten ... eerder zullen gethesauriseerd worden dan inheemse". Dit schijnt dan toch met de Luikse stukken niet te zijn gebeurd in de Bourgondische en Habsburgse Nederlanden ; wel in het Prinsbisdom Luik.